

Nemzeti
Művelődési
Intézet

Harangozó Imre

**Bölcsőtől a koporsóig, avagy
Asszonyunk Máriának tisztulata...**

Böjtelő havának hagyományairól.

Magyarságismeret, népismeret – önismeret.

Makoldi Sándor Központ

Lakitelek – 2024.

Harangozó Imre

Bölcsőtől a koporsóig, avagy Asszonyunk Máriának tisztulatja...

Böjtelő havának hagyományairól.

Sárgult lapú öreg kalendáriumaink ide vonatkozó csíziója szerint, Böjtelő hava az eddig megfont fonalak lúgozására, mosására leginkább alkalmas időszak és bizony ilyenkor kell a télen összegyűlt istállótrágyát is a szőlőbe, kertekbe, szántóföldekre kihordani!

Február 2-án Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepét üljük. Ezen a napon két dolog áll figyelmünk középpontjában: hiszen ez a szép ünnep Szűz Mária megtisztulásának és Jézus bemutatásának is az ünnepe egyben. A Biblia szerint a negyven nap letelte után az anyáknak rituális tisztálkodásnak kellett alávetniük magukat egy templomban. Mária is így tett, negyven nappal Jézus születése után bemutatta gyermekét a jeruzsálemi templomban. Két galambot áldozott és elvégezte az előírt tisztálkodási rítust. A templom kapujában ott volt az agg Simeon, aki fölismerte a kisdedben a messiást. Karjába véve a gyermeket így szólt: „Az Úr küldte, világosságul a pogányok megvilágosítására.” A hagyomány szerint innen indul gyertyaszentelés szokása. Azért szenteli meg az Egyház az emberi természetünket jelképező gyertyákat, hogy az isteni Fény kiáradjon és eltöltsön bennünket is. Ezt a jelenetet ott láthatjuk az újkígyósi templom Kiss Alajos festette mennyezeti szekelján is, éppen a szentély előtt.

Régi magyar ünnep is, hiszen hazánkban már a szabolcsi zsinat 1092-ben a kötelező ünnepek közé sorolta. Magyar nevét is viszonylag korai emlékből olvashatjuk, hiszen a Moldvában, Tatros városában 1466-ban magyarra fordított Huszita Bibliában *Szűz Mária tisztulatta*, az 1527-ből való Érdy-kódexben pedig *Asszonyunk Mária tisztulatja* néven találjuk meg.

A szentelt gyertya katolikus paraszti hagyományunk szerint elkíséri az embert a bölcsőtől egészen a koporsóig. A nap időjárása is fontos jel, üzenet lehet. A moldvai Pusztinában hallottam, hogy a régi öregek szerint ezen a napon melegedni szokott az idő. Ha megcsurran az eszterij, vagyis az eresz, akkor esős tavasz, esős nyár lesz. A régi újkígyósiak pedig azt mondták, ha szenteléskor nem alszik ki a gyertya, abban az évben szépen virágozik minden, jó és bőséges méztermés várható. Volt olyan hely is, ahol a szentelés után, a templomból hazatérve szentelt gyertyát érintettek a gyümölcsfák törzséhez, mert hitük szerint Isten áldása így kiárad rájuk is és bőven teremnek.

Újkígyóson, de sokfelé másutt is az esküvőn a násznagyasszony égő szentelt gyertyával a kezében a menyasszonyt vezetve megkerüli az oltárt. Ott ég a keresztelésig a kisbaba mellett, hogy el ne cseréljék a szépasszonyok, semmi ártó erő ne férhessen hozzá. Még az én születésem idején is élt a hagyomány, hogy amikor a gyermekágyból fölkelve édesanyám először ment templomba, a szentmise után ugyancsak égő gyertyával a kezében megkerülte az oltárt.

„Nyárba, mikor jó a nagyüdő, – mesélte Moldvában egy lézpedi asszony – akkor meggyűjcsuk, hogy ne legyen jég! Mikor görget, villámlik, keresztet vetünk vele, letérgyelünk szembe a nagy homályval s mondjuk a Miatyánkot s az Üdvözlégy Máriát...”

Ott világol a gyertya a nagy betegek mellett, de szentelt gyertyát adnak a haldokló kezébe is, hogy a lelkére áhítózó ördög ne tudja azt elragadni. on rajta győzedelmeskedni, körül is járták az ágyát, megkerékítették a testét vele, hogy mintegy elzárják a leselkedő gonosz elől. De ott van a ravatal mellett, rendszerint a halott lábánál. A már említett moldvai magyarok e pohárba vagy bögrébe állítják, s úgy ég, hogy köré terményt, kukoricát vagy búzát tesznek. Az ünnep lényegét egy a 19. század elejéről való Újkígyóson föllelt kéziratós kántorkönyv éneke így foglalja össze:

*Ó, légy velünk, kegyes Jézus, igaz világosságunk,
ó, légy velünk, Szűz Mária, mint erős pártfogásunk.
Hogy az ősz Simeon után mondhassuk a végórán:
most bocsátod el, ó, Isten, te szolgádat békességben...*

Február 5-e, Szent Ágota liturgikus napja. Gyönyörű női szentünkhöz viszonzatlan és meglehetősen otromba szerelemmel vonzódott a pogány Róma szicíliai helytartója. A visszautasítást szörnyű bosszú és borzalmas tortúra követte. A kínzásokat követő éjjelen Ágota cellájában maga Szent Péter jelent meg és csodálatos módon begyógyította a lány sebeit. Ám a gonosz gerjedelem nem adta föl – még e csodás jelek hatására sem a maga szörnyű szándékát. Ágota halálát erős földrengés kísérte s vértanúságának éppen az első évfordulóján kitört az Etna. A vulkán pusztítását csak a szent sírjáról levett fátyollal sikerült megállítani. Szent Ágotát a keresztény Európa azóta a földrengések, a tüzek és vulkánkitörések elleni hathatós pártfogóként tartja számon. De több mesterség is védőszentként tiszteli, így a bányászok és a kohászok is.

Február 6-a, Dorottya napja. A régi korok embere Szent Dorottya közbenjárását kérte, ha szabadulni akart a hamis vádaktól, a szegénységtől, a szégyentől vagy éppen a szenvedéstől. Az utóbbiak közül is főként a várandós asszonyok és az őket segítő bábák fohászokdtak Szent Dorottyához könnyű szülésért. Ha ezen a napon esett az eső, annak a juhászok örültek, mert úgy tudták, hogy így bőséges tejhozamra számíthatnak egész évben. E napon is érdemes figyelni az időjárásra, mert úgy mondták a régi öregek, hogy ha Dorottya locsog bizony Julianna kopogni fog, ám, hogyha a havat hozza, egy hét alatt elolvastja. Csokonai Dorottya, vagyis a dámák diadala farsangon című –épp a nap hagyományai ihlette művébe egy éppen ide tartozó népi rigmus is bekerült. *Adjon Isten sok pénzt, bort, búzát, pecsenyét, Éltesse vármegyénk új vejét és menyét, Éljen a barátság közöttünk és a szerelem, Aki engem szeret, igyék egyet velem...*

Február 9-e, Szent Apollónia csodálatra méltó idős szűz, a szeplőtelenység, a józanság és a lelki tisztaság mintaképe, a hitese élet szilárd oszlopa. Közbenjárásáért, imádságáért leginkább a fogorvosok és a fogaíástól szenvedők folyamodnak.

Február 10-e, Szent Skolasztika – Szent Benedek apát hűgának az emléknapja. A név középkori magyar alakja a Kolos. Ha ezen a napon fagymentes az idő, itt az ideje a gyümölcsfák metszésének, az oltóágak vágásának. Néprajzi irodalmunkban szórványos lejegyzéseket találunk arról, hogy e nap estéjén többfelé is közös családi vacsorára gyűltek össze, mert úgy tartották, hogy a család, hogyha együtt van, szív és lélek helyén van. A régiek hite szerint még az ősök is megjelentek ezen az alkalmon. Figyelték, hogy a kemencében fűtül-e szél, mert az az ő hangjuk. Ha meghallották, hát betettek egy tál ételt a kemencébe, hogy őket is megvendégléjk...

Február 12-e, Meridai Szent Eulália, szűz vértanú Antiochiai Szent Melétios püspök emléknapja. A Keleti-Kárpátok görögkatolikus ruszin asszonynepe számára szigorú dologtíltó nap. Ha ezt megszegnék és ezen a napon mégis szőne, fonna valaki, akkor még igen hosszú tél és kegyetlen fagy várható! Ám, ha már itt-ott kilátszik az áldott anyaföld a hó alól ideje elpakolni a szánokat s elővenni a szekeret, mert gyors olvadás, korai tavasz várható!

Február 14-e, szent Bálint áldozópap emléknapja, aki hitéért való kitartásával elnyerte a vértanúság koronáját. Az ókori gyökerű vallási hagyományok szerint a szerelmesek, jegyesek, ifjú házások, továbbá a lelki betegségekben szenvedők és az epilepsziások védőszentje. Legendája szerint II. Claudius római császár idején végezték ki. Bálint a hite erejével a börtönre vak leányának visszaadta a látását. Az Érdy-kódex szerint „*Bálint püspök imádságot tévén, megvilágosojtá ő vak leányát...*” A Bálint napi üzenetek küldése e legendából fakad, ugyanis Bálint a leánynak küldött búcsúüzenetet így írta alá: „*A Te Bálintod.*” Lefejezése, tehát mennyei születésnapja éppen február 14-én volt.

A kereskedelmi, profitközpontú Valentin-nap fogalma a maga örületével, a virág- és ajándéküzleteket elöntő szívecskéivel, maci figuráival, angol nyelvű felirataival, programjaival nálunk csak 1990 után jelent meg és Amerikából érkezett.

Jó volna ezek helyett újra visszatérni az életet igenlő, telet üző, a tavaszt és a megújulást óhajtó és ösztönző hagyományainkhoz! Ezen a napon a régiiek elkezdtek metszeni a gyümölcsfákat és a szőlőt igyekeztek párosítani az állatokat. Öreganyáink hite szerint ekkor kell a tojásra ültetni a kotlóstyúkokat, – a férfiak pedig azt tartották, hogy a Bálint napján ültetett facsemete bizonyosan megered.

Száraz, hideg idő esetén jó termést vártak. A népi megfigyelések szerint ilyenkor mindenhol megszólalnak a verebek, jelzik a tavasz közeledtét és visszatérnek a vadgalambok is.

A régi jó szőlősgazdák Bálint napján hajnalban, még napfelkelte előtt megkerülték a birtokot, mert úgy szól a regula, hogy ha így tesznek, mind a tolvaj, mind pedig a kárt tevő madarakat távol maradnak a szőlőtől.

A szögedi nemzet falvaiban, így Újkígyóson is, mint arról boldog emlékű Bálint Sándor néprajtudósunk is beszámol, nagy és dédszüleink Bálint napján, ha volt hó, ha nem, egy széles csíkot söpörtek az udvaron, s oda búzát, árpát és mindenféle magot szórtak az ég madarainak, nekik is legyen terített asztaluk, s hogy énekükkel ők is szólítsák végre a várva várt tavaszt!

A 2024-es esztendőben éppen Bálint napjára esik hamvazószerda, a húsvétot megelőző böjti időszak kezdete. Az előtte lévő napokat farsang farkának nevezzük. Ezek az esztendő legvidámabb és legbolondosabb napjai közé számított a hajdan volt magyar falvakban. Maskarás, kormos ördögpopfák jártak az utcákon, nyársaikkal a lányok szoknyáját emelgették a fonóházakban. Kövércsütörtökön mindenki torkig ette magát a jó kocsonyából, húshagyó keddig járt a farsangi fánk, amit a lányok az őket riogató maskurák, dörék nyársára húztak. Ki kellett kiáltani az elmúlt esztendő minden piszkát, fel kellett pörgetni az embernek magát, hogy a nagyböjti idő csöndje rendezni tudja az élet bomlásnak induló kereteit. Szkhárosi Horváth András, – a hitújítás lelkes híve – puritán protestánshoz illő botránkozással, „a pápai foltos hit” egyik jeles hibájaként emlegeti a farsangi döreségeket az 1544-ben szerzett Kétféle hitről című énekében, egyben tudósítva bennünket a saját korban divatozó felfogásról, mellyel a farsangi bőséget és a nagyböjti ínséget általánosan magyarázták:

*„Ütközet nagy leszen mindenkor farsangban,
Mikor Cibere bán leszáll az Bánságban,
Konc vajda haragszik dül-fül haragjában,
Mert nincs tisztessége az negyven hat napban.*

*Oh mely szemérem az sós szalonnának,
Az disznó soldarnak, hogy füstön hallgatnak,
De csak lencse, borsó tisztességben vagynak,
Az szegény kapások halat nem kaphatnak.”*

A farsangi időszak egyben a családalapítás, a házasságkötés időszaka volt. Különösen a korosabb lányok rettegtek attól, hogy világ csúfjára pártában maradnak. A régi újkígyósi legények, ha olyan lányt találtak, amelyik nem ment férjhez ezen a farsangon, bár rajta volt a sor, csúfságból tuskót húztak az ablaka alá. A házas emberek egymást ugratták. Mesélik, hogy a kocsmában leitatott társukat hazakísérték, lefektették a kiskonyhában, majd mikor már mélyen aludt, szekérrre tették, és ágyastól kivitték a határba, ott egy dülőföld közepére tették. Hajnalban, a hideg józanító hatására fölkelő ember igen elcsodálkozott, hogy hol van. Társai az út fái mögül lesték, mit csinál.

Farsang idején a szekér helye sokszor a pajtatetőn volt. Éjszaka szétszedve a szekeret fölhordták a dohánypajta vagy az istálló tetejére, és ott összerakták. El lehet képzelni

a gazda ábrázatát, amikor reggel meglátta szekerét a tetőn. Más alkalommal egyik disznó vágásra készülő társuk portájára lopkodtak be éjszaka és kihajtották helyéről a hízót, az ólba egy kecskét csempészve. Másnap hajnalban a kerítésen át lesték, milyen képet vágnak a böllérek a mekegő jószág láttán.

Csíkszentmihályon és Ajnádon egy ember bő gatyába és ingbe öltözött, a bő ruhát kitömték szalmával. Az így elkészült élő bábút szekéren hordozták végig a falun, szekerükre szalmát gyűjtve minden háztól. A mezőre érve a bábuembert a szalmára tették és meggyújtották. Ekkor az áldozat hirtelen kiugrott a szalmából és a szekérről beszédet mondott jót derülő társainak arról, hogy Cibere vajda (*a böjti idő megszemélyesítője*) ma vette át az uralmat Konc királytól (*a farsang megszemélyesítője*).

Másnap hamvazószerdán (néhol hammasszerdának vagy száraz szerdának is nevezik) a falu népe nagy csöndre ébredt. A zajt, a rendetlenséget, a bolondozást drasztikus hirtelenséggel váltotta föl a csöndesség, a böjt, a lélek befelé fordulása. Az életben dúskáló napokat a legszigorúbb önmegtartóztatás időszaka követte. Újkígyóson a régi öregek hamvazószerdán kiforrázták az edényeket, hogy zsírnak még a szaga se maradjon rajtuk. Böjt idején csak olajjal vagy esetleg (*tehéntartó lévén*) vajjal főztek. A böjti ételek közül a kukoricagaluska levest, sóbavízbe levest, olajospaszúrlevest főztek a legtöbbet. Másodiknak száraztészta, olajos káposzta meg törtpaszúr járta.

Hamvazószerda nagyböjt első napja. Katolikus vidékeink népe a templomba megy, ahol homlokukat hamuval jelölik meg kereszt alakban. A hamu a világi dolgok állhatatlanságára, múlandóságára figyelmeztet. Az előző évi virágvasárnapján szentelt barka hamujával rajzol a pap keresztet a hívek homlokára, és közben mondja: „Emlékezzél ember, hogy porból vagy és porrá leszel!” A farsangvégi és a nagyböjtelejei szokások eleink csodálatos erkölcsi tartásáról mesélnek. Az ember együtt él, együtt lélegzik az őt körülvevő világgal. Meglátja a mindenekből felé áradó üzenetet, a teremtő szándékát. Farsang farkán fölfüggeszti a törvényt, hogy egész és kerek maradjon a világ. A kövér, dús napokat a böjti szigor követi! A nagy készüllet negyven napja, amely után az új törvényt, a krisztusi áldozatot és bizonyosságot kell befogadni az emberi léleknek.